

Bavulumuza Rumca sığar mı?

11.10.2012 13:18:48 // FOTİ BENLİSOY

Üç binden fazla Rum'un yaşamadığı şehirde Rumca bir romanı bin adet basmak gibi intiharî girişim, Rumcaya iade-i itibar girişimi aslında.

1960'ların sonunda, dönemin siyasal ve sosyal çalkantıları dolayısıyla o zaman İstanbul'da mukim olanların gözünden muhtemelen kaçan tarihsel bir kırılma yaşanır. Yüzyıllar boyunca şehrin sosyal hayatına, çarşısına, pazarına, kahvesine, meyhanesine, sokağına damgasını vurmuş olan Rumca, İstanbul'un bir kamu dili olma özelliğini yitirir. Elbette bir günde olup biten bir şey değildir bu. Rumcanın şehir hayatından çekilmesi, on yıllardır devam eden Türkleştirme politikalarının ve bizzat bu politikaların müsebbibi olduğu demografik erozyonun kümülatif etkisinin bir sonucu olarak gerçekleşir. Önce dükkân tabelalarındaki Rumca ibareler silinir, yer isimleri (sadece Aya Stefanos ya da Samatya gibi semt isimleri değil, onlarca sokak ismi de) millileştirilir. Sıra insanlara gelir. İlk ve esas olarak 1920'li yılların sonunda gerçekleştirilen (ama 1960'ların başı da dahil olmak üzere zaman zaman yeniden gündeme gelen) "Vatandaş Türkçe konuş" kampanyalarıyla Rumlar da dahil azınlık topluluklarından umumi yerlerde Türkçe konuşmaları, bu suretle de Türk dil ve kültürünü özümsemeleri talep edilir. Özellikle mektepli gençliğin "zinde kuvvetlerini" oluşturduğu bu kampanya tramvaylarda, vapurlarda, gazino, çay bahçeleri, sinema, tiyatro gibi eğlence ve sayfiye yerlerinde, caddelerde, meydanlarda, sokaklarda, azınlıkların yoğun olarak yaşadıkları ve çalıştıkları semtlerde sürekli bir gerilim kaynağı olur. **Rumca veya sair azınlık dillerinde gazete okuyan insanların ellerinden gazeteler öfkeyle alınıp yırtılır. Türkçe konuşmayan kimselere devamlı müdahale edilmesiyle sık sık kavgalar meydana gelir.** Sürekli tehdit altında bulunduğu, her an bir müdahaleyle karşılaşabileceği korkusuyla umumi yerlerde iki kişi arasında Rumca konuşmak neredeyse imkânsız hale gelir.

Otosansür ve otokontrol

Rumca elbette sadece sözlü iletişimde kullanılan bir dil değildi. Ardında devasa bir yazılı kültür geleneği olan ve 19. yüzyıldan itibaren bilhassa İstanbul matbuat hayatında ciddi bir yeri olan bir

dildi. Rumca kitaplar, gazeteler, dergiler, İstanbul yayın hayatının demirbaşlarıydı. 1950’li yılların ortalarına kadar çok sayıda Rumca gazete basın âleminin vazgeçilmez bir parçasıydı. Elbette pembe bir tablo değildi söz konusu olan. Tek parti devrinde zaten oldukça “kontrollü” olan basın rejimi, Rumca ve diğer azınlık yayınları için tam bir cendere anlamına geliyordu.

Otosansür ve otokontrol, azınlık basının yegâne var kalma stratejisiydi. Birçok Türkçe gazete (bilhassa Kıbrıs meselesinin gündeme geldiği dönemlerde) Rumca bilen elemanlar istihdam ederek Rumca gazete ya da dergilerin “açıklarını” kolluyor, onların “ihanete meyyal” yayınlarını duyurmayı milli bir vazife addediyordu. Gazeteler kapatılabiliyor ya da 6-7 Eylül “olayları” sırasında gerçekleştiği üzere matbaalar hedef halini alabiliyordu. Bu koşullarda Rum yayıncılığı hep kararsız ve ürkek bir dengenin esiri oldu ve bilhassa 1960’larda (özellikle de 1964 “sürgünleriyle” birlikte) gündeme gelen hızlı demografik çözülmenin ilk kurbanlarından biri oldu. Her on yılda bir, bir başka felaketle (vergi, pogrom, sürgün) yüz yüze kalan Rumlar çareyi topraklarını terk etmekte buldukça Rum basın-yayın hayatı da soldu. Gazetelerin sayısı azaldı, dergiler kapandı. Bırakın yeni kitapların basılmasını, azınlık okullarında dersler için Rumca kitap bulmak dahi imkânsızlaştı.

1980’li yıllarda ilkokulda fen bilgisi dersinde, ta 1960’ların başında İstanbul’da basılmış bir ders kitabımız olduğunu, yirmi yıldır okulda öğrenciler tarafından sırayla kullanıla kullanıla lime lime olmuş kitapta “insanlık bir gün Ay’a mutlaka ayak basacak” türü satırları okuduğumuzu hatırlıyorum. **1960’lardan itibaren Rumca kitapların basılmaması, sayısı giderek azalan gazetelerin ise ancak düğün, vaftiz ve özellikle de ölüm ilanları haricinde pek az malzemeye yer verir oluşuyla birlikte Rumca, okunan bir dil olmaktan çıkmıştı artık.** Rumca okuyacak bir şey bulmak ancak “dış destekle”, yani Yunanistan’dan getirilen kitap, dergi ya da gazetelerle mümkündü. Öğretmen olan annem çocuklarının bu yazılı gelenekle bağlarının kopmasını istemediğinden çareyi Yunanistan’dan çok sayıda resimli mitoloji kitabı ve (neyse ki) çizgi roman almakta bulmuştu (bu yüzden Red Kit’i Luki Luk, Kaptan Swing’i Mark, Çelik Blek’i ise sadece Blek olarak tanıdım). Netice itibarıyla Yunancanın kendine has bir kolu olan Rumca kamu hayatından sökülüp atılınca soldu, evlerde dahi güçlülükle ayakta tutulabilir hale geldi.

Başa dönersek, 1960’lı yıllarda bir ara, İstanbul’un sosyal tarihinde büyük ihtimalle çoğumuzun fark etmediği bir kırılma yaşandı: Rumca bu şehrin dillerinden biri olmaktan çıktı. Rumca, Rumlarla birlikte sürgün edilince İstanbul kamusu da bu dille düşünmez, yazmaz, konuşmaz oldu. İstos Yayınları olarak 40 küsur yıl sonra İstanbul’da yeniden Rumca (hem de İstanbullu bir Rum tarafından kaleme alınmış) bir romanı yayımlamaktaki gayemiz, her şeyden önce bu kesintiye, bu kesintinin yarattığı kültürel tahribata, daha doğrusu kayba dikkat çekmek; kaybedenin ya da kaybolanın sadece Rumlar olmadığını göstermekti. Hangi baştan sayarsak sayalım üç binden fazla Rum’un yaşamadığı bu şehirde Rumca bir romanı bin adet basmak gibi piyasa rasyonelleri itibarıyla “intiharî” bu girişim, Rumcaya mütevazı bir “iade-i itibar” girişimi aslında. Yanlış anlaşılmasın: Rumcanın artık geride kalmış güzel günlerin hoş bir sedası olarak yadedilmesi değil hedefimiz. Rumların ya da sair “azınlık” toplulukların “nostaljikleştirilmesine”, Türkiye’nin siyasal ve toplumsal güncelliğinden bağımsız sevimli bir folklorik unsur haline getirilmesine külliyen karşıyız. Bilakis nostaljiyi hâlihazırda devam eden pratikle ikame etmek arzusundayız. Rumca bir kitap yayınlamaya bir “bavula”, ortak bavulumuza sadece iki de değil, çok daha fazla dil sığdırmanın lüks değil zenginlik, hatta acil bir ihtiyaç olduğunu biz de kendimizce hatırlatmak gayesindeyiz.

“1964 kuşağından” iki insan

Hristos Anagnostopoulos’un Anavoles kai Katiforoi (Ertelemeler ve Yokuşlar) adlı romanı, “1964

kuşağından” iki insanın hikâyesi. Bir önceki cümlede tashih yok; 1968 değil, “1964 kuşağı” söz konusu. Türk hükümetinin Kıbrıs krizi bağlamında diplomatik bir koz gibi kullandığı Rumların önemli bir bölümünü sürgün etmesi sonucu yurtlarından sökülüp atılan insanlardan olan Dimitri ve Yorgo’nun, biri Yunanistan’da, diğeri Almanya’da bir türlü dikiş tutturamayan hayatları üzerine bu anlatı. Köksüz kalmak, yerleşememek, “yerli” olamamak, kendini bir türlü evinde hissedememek üzerine. Nereye giderlerse gitsinler “yabancı” kalmaya mahkûm edilen bu iki insanın hayatı ertelenen ve dolayısıyla da bir türlü alınamayan kararlar nedeniyle havada kalmış gibidir. Tehir edilmiş tercih ve kararlarla dolu hayatları, onları ister istemez sürekli yokuş aşağı sürükler. Kendi hayatı da Türkiye, Yunanistan ve Almanya arasında bölünen Anagnostopulos, bu romanında 1960’larda İstanbul’u terke zorlanmış Rumların halet-i ruhiyesine dair (son dönemde sayısı çok artmış azınlık çalışmalarında bulamayacağımız) son derece keskin ve acıtıcı gözlemlerde bulunuyor.